

SOUTH PARK

*Szombathy Bálinttal, a szabadkai Bosch+Bosch csoport tagjával,
az Új Symposion volt szerkesztőjével Bartal Mária beszélget*

– *Hogyan került kapcsolatba az Új Symposion körével?*

– Érettségiző gimnazista voltam Szabadkán, amikor Tolnai Ottó felkeresett, hogy helyettesítsem Maurits Ferenc grafikai szerkesztőt katonáskodásának ideje alatt. Ez 1970 tavaszán történt. Annak előtte már jelentek meg verseim a lapban, közöttük *Vihar előtt* című versciklusom, amely mutató plakáton jelent meg a 62. szám mellékletként. Végel László lelkendezve üdvözölte költészeti megjelenésemet *Gondok és eredmények* című írásában, és arra biztatott, hogy minél előbb jelentsek meg verskötetet. Tolnai akkor még nem sejtette, mekkora szívességet tesz azzal, és milyen mértékben befolyásolja az életemet, hogy elhív Újvidékre. Valószínűleg mindenképpen ott kötöttem volna ki, ám így rögtön a mélyvízbe kerültem. Szabadkán ugyanis – ahová Pacséról, szülőfalumból kerültem fel tízévesen – nem éreztem jól magam. Danyi Magdolnával, Bognár Antallal és másokkal egyetemben alapító tagja voltam a Kosztolányi Dezső Irodalmi Körnek, ugyanakkor az 1969-ben alakult Bosch+Bosch képzőművészeti csoportnak is. A Kosztolányi Kör által a 7 Nap című hetilapnál kieszközölt irodalmi-művészeti mellékletnek, a Tribünnek lettem grafikai szerkesztője, amikor még javában középiskolás voltam. Korán kezdtem tehát bizonyos dolgokat, de akkoriban – a hatvanas évek végén – annyi minden történt körülöttünk, annyira pezsgett az élet, hogy ez természetesnek tűnt. Úgy éreztük, minden nyitva áll előttünk, és kerestük a helyünket ebben a mozgalmas világban.

A szabadkai Minerva Nyomdában tettem meg tehát első tervezőgrafikusi lépéseimet. A 7 Napot ugyanis helyben tördelték és prégelték, majd a nyomóformákat az újvidéki Forumba vitték, mert Szabadkán nem volt rotációs nyomás. Tolnai tudott ez irányú foglalkozásomról, és nyilván azért döntött úgy, hogy elhív az Új Symposionhoz. Szabadka áporodott levegője és depresszív hangulata után Újvidék valóságos szanatóriumnak tűnt, a szó pozitív értelmében. Volt egy szerencsés körülmény, amely mindenképpen befolyásolta, hogy a Sympo körül szabadabb volt a levegő. Mégpedig az, hogy a szerkesztőséget nem vonták be a Forum Lap- és Könyvkiadó

Vállalatba, mint tették azt a többi magyar lappal. A szerkesztőség az Ifjúsági Tribün épületében kapott helyet, a Tribün pedig akkoriban az egyik legpezsgőbb, legprogresszívebb művészeti gócnak számított nemcsak a városban, hanem az országban is. Ami haladó és lázadó dolog létezett az idő tájt, az mind ott történt, ott csapódott le. Olyasféle FMK volt, csak még nyitottabb és konfrontatívabb.

– *Kiknek a szerepét tartja meghatározónak az Új Symposion történetében? Gyakorló művészként és kritikusként kiktől és milyen impulzusokat kapott a szerkesztőségi munka során?*

– Mindössze másfél évig szerkesztettem akkor, 1970-től 1972-ig (az *akkort* azért húzom alá, mert a nyolcvanas években volt még egy futamom a lapnál). A szerkesztőség tagjai átlagban tíz évvel voltak idősebbek nálam, így a sok rokon vonás mellett volt olyan is, amelyik bizonyos határt húzott közénk. A zenét illetően ők például leragadtak a jazznél, a rock szele már nem érintette meg őket. Az általam képviselt művészetszemlélet, tudniillik a konceptualizmus – amelyet különben vizuálisan a lap küllemére is kivetítettem – sem aratott osztatlan sikert. Tolnai volt az, aki fenntartások nélkül elfogadta és támogatta az általam képviselt irányvonalat; valószínűleg ő is tartotta a hátát emiatt, amikor kellett, hiszen az akkori szerkesztőségben is voltak konzervatívabb, egységibb emberek, akik kevésbé voltak fogékonyak azokra a kifejezőformákra, amelyek kívül álltak a szöveges megnyilatkozás keretein. Neki köszönhető, hogy a lap addig is korszerű grafikai arculatát sikerült még inkább kimozdítanom egy radikális kísérleti irányba. A folyóiratot műfajilag úgy próbáltam definiálni, mint ami szakadatlanul a „folyamatokat” szemlélteti, ezért szüntelenül változik, nem lehet állandó külalakja. Mindent megtettem azért, hogy érvényesítsem ezt az elvet. Ha másért nem, akkor a könyv médiumának ellenében, amelyre úgy tekintettem, mint a kényszerítés eszközére, valamiféle szarkofágra. Ennek tudható be, hogy soha sem erőltettem köteteim megjelenését, mindig is jobban szerettem az időszaki kiadványok aktualitással átitatott szellemiségét és szerkesztőségeik mozgalmas légkörét. Tolnai szerepe esetemben többszörösen meghatározónak bizonyult: először azért, mert megbízott a szerkesztéssel – kimentett Szabadkáról –, másodsorban pedig azért, mert szabad kezet engedett művészeti céljaim megvalósításához. Nem szeretnék túlzásba esni – Tolnai jelenkori, klasszicizálódott teljesítményét már meglehetősen fenntartásokkal fogadom –, de tagadhatatlan, hogy az ő írói és költői attitűdje állt hozzám legközelebb nagyon sokáig

(akkor még úgy tűnt, vérbeli avantgárd alkat). Másrészt becsültem az önzetlenségét, azt, ahogyan felkarolt és istápolta minden valamire való ifjú kezdőt; megmondta, mit olvassunk, mire hegyezzük ki a figyelmünket. Hozzá hasonló szerkesztői egyéniség nem volt az akkori Új Symposionnál, de később sem. Nemcsak tehetségénél fogva, hanem fentebbi emberi tulajdonságainak is köszönhetően.

Igazságtalan lennék azonban, ha Tolnai személye elhalványítaná szememben mások érdemeit, hiszen nem okvetlenül jó szerkesztő az, aki kiváló alkotó. Állítom, hogy a maga területén Bányai János, Végel László és Bosnyák István is mély nyomot hagyott maga után, mint ahogy Utasi Csaba és a prima költő-rajzművész, a nálam mindössze öt évvel idősebb Maurits Ferenc is. Különösen Maurits személye volt akkoriban karizmatikus számomra, a szakdolgozatomat is belőle szerettem volna írni, de nem engedték (úgyhogy végül a kubizmusról készítettem a diplomamunkámat). Később talán Sziveri Jánosnak lehetett volna Tolnaiéhoz hasonló szerkesztői kifutása, hiszen ő is sokféle érdeklődésű és vonzalmú egyéniség, többdimenziós ember volt. Hogy miért nem így lett, tudjuk. De bárkik is szerkesztették a lapot, volt egy történetileg kialakult sympós szellemiség – egy konstans mérce –, amelyhez mindegyikük tartotta magát, annál alább nem adta. Még a nyolcvanas évek Új Symposionja sem, amelyet sokan máig a rezsim lapjaként emlegetnek, indokolatlanul.

– *Milyen fordulópontokon kellett túllépnie, túlélnie a folyóiratnak?*

– Nem sokkal utána, hogy 1970-ben a laphoz kerültem, két betiltás történt: az egyikre a zentai Rózsa Sándor humoros karcolata, a másikra pedig az újvidéki Miroslav Mandić filmforgatókönyve adott ürügyet. Valószínű, hogy a hatalmasok csak az alkalmat keresték, hogy lecsapjanak a lapra, amely nem ismert tekintélytisztelést, és igencsak ostromozta az idősebb írói nemzedéket – így hát volt már a rovásán egy s más. A betiltás megviselte a szerkesztőséget. Utólag sokszor gondolom úgy, hogy az általam favorizált jeltípusú művészet részben azért kapott szabadabb utat pont a betiltások idején, mert viszonylagos politikamentessége egyaránt megfelelt a pillanatnyi külső – értsd: fenti – és belső elvárásoknak. Fontos volt, hogy elüljön a vihar. Senkinek sem kellett az újabb bonyodalmak, hiszen Tolnaiék is tudták, hogy – ha következetesek akarnak lenni – előbb-utóbb át kell adniuk a helyüket a fiatalabbaknak. Érezhető volt, hogy küszöbön áll a nemzedékcsere. Az új szerkesztőségbe főként olyanok kerültek, akik a Magyar Tanszéken azoknál a tanároknál tanultak, akik az Új Sym-

posion első generációjának voltak a tagjai. Ezzel bezárult a beltenyészet egyik sajátságos köre. A túlélés elve nyilvánvalóan a Sziveri-féle szerkesztőség ellehetetlenítésekor szerzett elsődleges érvényt. Számukra nem volt igazi alternatíva, következésképpen képviselték azokat az álláspontokat, melyek miatt összetűzésbe kerültek a hatalmat képviselő idősebb kollégáikkal (paradoxonnak tűnik, hogy a szerkesztőség likvidálásában olyan személy is szerepet vállalt, aki annak idején tagja volt a Symposion első, „nagy” nemzedékének). Menesztésüket követően a lap 1984-ben indult újra, teljesen megváltozott felállással. Érezhető volt, hogy az elűzött szerkesztőség egyes tagjai inkább azt szerették volna, ha a lap meg sem jelenik többé. Az volt az elvük: vagy velük, vagy inkább ne legyen. Megértettem a sértődöttségüket és a fájdalmaikat, mégis helytelenítettem ezt a fajta magatartást. Valószínű, nem is hitték, hogy a lapot képes lesz valaki újraindítani.

1985-ben kerültem ismét az Új Symposionhoz, immár művészeti szerkesztőként. Akkor már megjelent az új ciklus néhány száma, amely tartalmában ugyan bátortalannak bizonyult, formakultúrája azonban nemzetközi szintet ütött meg, a képzőművész Kerekes Lászlónak köszönhetően, akivel annak idején Szabadkán együtt dolgoztunk a Bosch + Bosch csoportban. A Sympo mindig is szívügyem volt, attól függetlenül, hogy tagja voltam-e az éppen aktuális szerkesztőségnek, vagy sem. Szerzőként mindig jelen voltam benne. Roppant fontos volt számomra, hogy ne haljon el, mert tudtam, hogy előbb-utóbb, négy-öt év múlva jön egy új nemzedék, amelynek át lehet majd adni. Az akkori főszerkesztő, Purger Tibor bizonyos pedigréje miatt elmondtak bennünket a rezsim ilyen meg olyan lapjának, holott ő – bár nem a művészetből jött – jól menedzselte a lapot, bizonyítva, hogy egy rátermett főszerkesztőnek nem kell okvetlenül zseniális alkotónak vagy egyáltalán művésznek lennie. Ő nem vonta meg tőlünk a szerkesztői hatáskör szuverenitását, mi pedig – Kerekes László, Lantos László, Kontra Ferenc, Kovács Tickmayer István stb. – csináltuk a művészetet. A lap körüli hagyományos teendők mellett nemzetközi művészeti fesztivált szerveztünk – többek között Grencsó, Dresch, Szabados részvételével –, megjelentettük a Magyarországon sem ismeretlen Boris Kovač első hanglemezét, tematikus számainkban a magyar kultúrszférában elsőként foglalkoztunk a fénymásolás művészetével, a művészi performansszal, Hegyi Lóránd szövegein át pedig bemutattuk az anyaországi új képiség protagonistáit. Multimediális fórum voltunk, lépésben az idő kihívásaival.

1988 táján elvárásaim beigazolódtak, megjelentek olyan tehetséges fiatalok, akikre lassacskán rá lehetett volna bízni a szerkesztőségi munkát, végre lehetett volna hajtani a természetes nemzedékcserét. Túl tapasztalatlanok voltak azonban, és a háttérből bizonyos érdekeknek sikerült őket szembeállítaniuk: előbb velünk, majd önmagukkal is. Egyszerűen kijátszották őket annak érdekében, hogy a lapot a leváltott szerkesztőség tagjai kapják vissza, hosszú évek távlatából. Önző gesztus volt ez; jómagam soha sem tennék olyat, hogy egy nálamnál fiatalabb ember elől elvegyem az érvényesülés lehetőségét csupán azért, mert egyszer engem is átverték. Hiszen nem lehet hátrafelé menni, csak előre, a múlt dicsőségéből nem lehet megélni. Amikor a szerb nacionalizmus hullámai az újvidéki erőterben is felcsaptak, voltak, akik ezt úgy értelmezték, eljöttek végre a hön óhajtott „demokratikus” idők, végső ideje mindent visszarendezni, és elégtételt venni, többek között Sziveriért is (ez volt az az időszak, amikor a nacionalista konjunktúra lovagai letépték a Vajdasági Írószövetség faláról az ötnyelvű cégtáblát, hogy cirillel cseréljék fel). Szánalmas boszorkányüldözés vette kezdetét Purger ellen; a magyar szellemi élet – vagy elit? – sejtjeit valakiknek ismét sikerült egymással szembeállítaniuk. És amíg mi egymásra acsarkodtunk, a szerb közönség jót derült, és tapsolt a produkciónak. Ekkor vált világossá számomra, hogy a „mindenkori”, ideáinkban élő Új Symposion végleg elveszett, bárkik is lesznek az újabb szerkesztőségben. Megérzésem beigazolódtott: a Beszédes István vezette lapnak szellemiségében már semmi köze sem volt ahhoz a sympós attitűdhez és mozgalmi jelleghez, amely oly vonzóvá és megkülönböztetővé tette ezt a publikációt a legszélesebb értelemben vett magyar szellemi térségben, de a jugoszlávban is (a magyarul nem tudó délszláv értelmiség például nem győzte dicsérni a Purger vezette lap egyedülálló grafikai koncepcióját). Aztán pedig jött a háború, és mindenre pontot tett. Később ugyan lett két Symposionunk is, de ez már más történet. A veszprémiek azt felejtették el, hogy a régi szerelmet nem lehet visszacsinálni, a kishegyesiek pedig kihagyták azt a lehetőséget, hogy tiszta lapról induljanak, mentesen minden történelmi konnotációtól. Ekkorra ugyanis már túl sok piszokfolt rakódott a Symposion névvel fémjelzett szellemi konstrukció vázára.

– *Milyen eredményeket ért el a folyóirat a vajdasági kulturális élet átalakítása terén?*

– Nem hinném, hogy az Új Symposion közvetlen módon átalakította volna a vajdasági magyar kultúrát, de állítom, hogy felélénkítet-

te, új értékrendet állított fel benne. A helyi mércéket jóval túlhaladó világ- és művészetszemléletével, valamint az aktivizmus hagyományának életben tartásával nagyban hatott azoknak a nemzedékeknek a szellemi irányultságára, művészetekkel szembeni érzékenységre, amelyek olvasták, rendszeresen követték (ilyen volt az én korosztályom is). A hatvanas és hetvenes években igen szép számú olvasótáborra volt a lapnak; nem csak Magyarországon tartották becsben. Egyszerűen korszerű, újszerű, a modernitásra esküsző sajtóorgánium volt, amelyhez hasonlót a közelmúltból nem ismertünk, hiszen Kasák MA című lapja – mint afféle prototípus – már művészettörténeti tény volt akkor. Aztán azt se feledjük, hogy az újvidéki Magyar Tanácsék tanári állományának mai törzse is az Új Symposionnál edződött szerkesztőként, kiemelkedő szellemi egyéniségeket adva a (vajdasági) magyar kultúrának. Az Új Symposion tehát nem egyszerű szerkesztőség, hanem műhely, iskola, sőt mozgalom volt, és ilyenként küldetésének vitathatatlan érdemei vannak, még akkor is, ha sokan csak ugródeszkának használták bizonyos ambícióik megvalósítása érdekében. Nagyon sokan más pályán mozognának ma, és másképpen gondolkodnának, ha nem lett volna ez a lap. Az Új Symposion csilantotta fel azt a reményt, hogy igenis ki lehet lépni a bácskai „poros-boros” feelingjéből, amely már Kosztolányiékat is jócskán nyomasztotta.

– *Idén jelent meg a Kalligram Kiadónál Szerbhorváth György könyve az Új Symposion történetéről. Mennyiben vallja magáénak a szerző értékítéleteit, koncepcióját a folyóirat történetének alakulásáról?*

– Feltételezem, hogy ennek az interjúnak a létrejöttét és tárgyválasztását nagyban befolyásolta Szerbhorváth könyvének aktualitása. Ugyan nem ez az első összefoglaló igényű reflexió a lap történetére, de mindenképpen a legteljesebb, legátfogóbb és valamiképpen a legmerészebb, ennél fogva a legtárgyilagosabb is. Egyszerűen azért, mert egy sokadik nemzedék képviselőjének az értékítéletét tükrözi, nem pedig olyasvalakiét, akinek közvetlen köze volt a (korabeli) szerkesztőségekhez. Neki tehát nem lehetett célja sem a szépítgetés, sem pedig a bepizkítás. Nyilvánvaló, hogy az Új Symposionnak nevezett jelenséget mindenki másképp látja, másképp ítéli meg, ám mindenképpen dicséretes az a nézőpont, amely nem a mítosz szidolozását, hanem annak megkérdőjelezését, lerombolását tartja célszerűnek. Szerbhorváth a symposionisták teljesítményét nemcsak a produkció szintjén tárgyalja, hanem az emberi próbatétel érvényállóságát is

vizsgálja, rámutatva a meghasonlottságnak azokra a formáira, amelyek a lap történetét jellemzik. Attól függetlenül, hogy a könyvet állítólag Tolnai Ottó villájában írta meg, cseppet sem kevésbé kíméletlen vele, mint más főszereplőkkel szemben. Némi élcelődéssel azt is mondhatnám: nem biztos, hogy következő kötetét is palicsi házörzőként fogja megírni. A kötet hiányosságai abból adódhatnak, hogy a szerző médiaszociológus, ezért véleménynyilvánítását nem okvetlenül művészeti szempontok vezérlik. Elsősorban itt látom a különbséget az ő és a saját értékrendszerem között. Jómagam a művészetre tettem fel a lapot, és ebből a pozícióból ítélem meg a dolgokat. Van úgy, hogy tudatos kompromisszumokat kell hozni – esetleg a szart is megenni –, hogy híek maradhassunk a művészet szent ügyéhez. Ehhez tartottam magam akkor is, amikor azzal kellett számolnom, hogy egyesek megvetnek, amiért szerepet vállalom a Sziveriék utáni szerkesztőségben. De akkor is ezt tartottam szem előtt, amikor nyilvános performanszokon ítéltam el a miloševići hatalom nacionalista gyűlöletkeltését, 1993–1995 táján, a legsötétebb háborús időkben. Lényeges dolog, hogy az ember túl tudja magát tenni az egyéni szempontokon, amikor egy közösségi ügy felkarolásáról van szó.

– *A hatvanas évek végétől milyen délvidéki műhelyekre, művészeti csoportosulásokra hívná fel a figyelmet?*

– Akkoriban az Új Symposionhoz hasonló, olyannyira haladó jelenség nem létezett, még a vajdasági délszláv kultúrában sem. A testvér-lapként emlegetett, és ugyancsak az Ifjúsági Tribünön szerkesztett Polja című irodalmi-művészeti folyóirat kifejezetten provinciálisnak mutatkozott a Sympóval összevetve. Érdekes, hogy azokban az években a modernitás, illetve a modernizmus ügyét főként a magyarok szolgálták a Vajdaságban. Egyszer Ács József festővel és képzőművészeti kritikussal beszélgettem erről. Eszébe jutott Milivoj Nikolajević festőművész kortársával folytatott vitája, amikor is szerb kolléga azt mondta neki: „Mi, szerbek politikailag megkaptunk mindent, ti, magyarok pedig a művészetben keresitek az elégtételt.” Azt hiszem, ebben sok volt az igazság. Mai távlatból szemlélve, és immár bizonyos művészettörténeti summázások vetületében elmondhatom: másik, ez előbbinél is fontosabb szellemi élményemet a Bosch + Bosch képzőművészeti csoport jelentette, amelynek tagjai java részt úgyszintén magyarok voltak – személyemen kívül Csernik Attila, Ladik Katalin, Kerekes László, Szalma László –, akik egyformán inspirálódtak a magyar és a délszláv történeti avantgárd hagyományából. A csoport ha-

gyatékának feldolgozása ugyan még várat magára, ám egyes tagjainak a munkássága már releváns kutatásoknak képezi tárgyát: a csoport alapítójának, az 1994-ben elhunyt Slavko Matkovićnak a monográfiája idén jelent meg az újvidéki Modern Művészeti Múzeum kiadásában, saját retrospekciómra, valamint képzőművészeti monográfiám megjelenésére pedig szintén ez év végén kerül sor, ugyancsak Vajdaság fővárosában.